

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И УМЕТНОСТ.

УРЕЂУЈЕ МИЛАН САВИЋ.

БРОЈ 30.

У НОВОМ САДУ 25. ЈУЛА 1885.

ГОД. I.

„ВЛАДИСЛАВ ПОСМРЧЕ“ ОДЛОМАК ИЗ ТРАГЕДИЈЕ.

ДРУГИ ЧИН.

ДВОР СИЛАЋИЈЕВ У БЕОГРАДУ.

Владислав Хувадија, Михајло Силађија, Јован Витез, Владислав Кањижа.

 Владислав (држи писмо Улрихово).
ве лопте шаље Ђурђу тасту свом!
Да дреке руке, која писа то,
Да ниске душе, која казива.
И иста рука јуче диже се
И мене као сина загрли,
Та иста душа подло приви се,
За посинка ме себи огласи.
О, пријатељи, погледајте ме,
Где, ту на челу боли, пече ту;
Ту паде отров змије сиктаве,
Ту она зубом бразду записа
И жигоса ме вечном белегом.
Ах, непрестано онај кужни дах
Кроз душу ми се бурно комеша,
Да нисам ока свео целу ноћ.
Ах, боли, пече! Видите л' и ви?
На челу моме његов пољубац.

Кањижа.

И пољуби те? Синоћ пољуби?!

Владислав.

И пољуби ме и отрова ме.

Силађија.

Осеци, баци окужени уд,
Да јед не сиђе с чела и у крв,
За љубав целом жртвуј један део.

Кањижа.

Не један уд са светлог чела твог,
Већ целог грофа врагу бацимо.

Силађија (Витезу).

Ви, оче, знате све, што решисмо,
Видесте подлост, злобу, крвништво,

Ви нећете пред лицем Господа
Убицама нас огласити?

Витез.

Не!

Ја бејах рад и целом душом склон,
Да мирним путем свађу слегнемо;
У цели тој сам хтео пристати
Уз Владислава мирољубива.
Заиста, ма и мало штетан мир
Доноси вазда веће користи
Нег врло крвав, мало срећан рат.
Ал' нада моја оста празан сан,
А Улрихова подлост тек се сад
У правој боји гадне нискоће
Пред нама гола нага показа.
Ја видим, другог нема излаза,
Већ равном мером меру враћати,
За око изби око, зуб за зуб.
И ја сам дакле вашег мишљења,
Сви јесмо сложни, сви за мач и смрт.

Владислав.

Па ипак само нужде буде ли.

Силађија.

Без нужде Улрих нужду створиће.
Ти ради тако, он да буде крив
За све, што буде овом послу крај.

Владислав.

И ви стрпљењем обуздајте се.
Верујте, нисам рад што дођосте
С толиким људма.
Сву кућу сте ми војском посели.
То није часно. Случај узмимо
Да дође — —

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Силађија.

До боја? То је са свим *извесно*.

Владислав.

Па нашто тада чета војника?
Зар не би доста било четир, пет,
Двадесет реци грофу староме?
То врло мало на јунаштво личи.

Силађија.

Баш ту смо само на те мислили,
И ту нам сада пребацујеш ти.
Једино ти међ свима надаш се,
Да може још и мирно проћи све.
Па ако ишта, може Улриха
Поноситога, тврдог, обесног
На уступ и на мир приволети,
Заиста биће оно мало стра,
Што ће му тврдо срце штрецнути
Кад види шта га чека међ нама
За случај какве надувености.

Владислав.

Ја чујем да је већ и дознао
За заверу нам и за скор му пад.
Не сумњам да је одмах то и краљ
Од њега чуо.

Витез.

Краљ је ништа сад.

Краљ дрхти већ у напред од свега,
А не сме савет примит' од њега.
Зар не видесте јуче, како блед,
Престрављен беше лепи дечко тај,
Кад ланци тешки подигоше мост
За леђи њему; сав се задрхта;
И оне речи, што их прозбори
Леденим страхом испрекидане,
Немоћи јасни беху сведоци.
Па како с' љупко после осмену.
И одобри нам све, а знадите,
Приликом другом да би најмање
Прогонством мојим вечним закону,
Ког тако штује, печат удрио.

Канџка (долази с прозора).

Ја доста сумњах, да ће горди гроф
Приволети се нашем позиву.
Ал' баш и за то, што је тако горд,
Приволео се најзад. — Ево га! —

Силађија.

На своје место свак и пакљиво!

Вратар долази.

Вратар.

Пресветли гроф и пала —

Силађија.

Знамо већ!

(Вратар оде.)

Силађија.

Данас ће моје пале острицу
Познати добро тај твој палатин.
Потпалићу му данас палату
Да ће се срце целе Угарске
На огњу оном мило нагретат'
Што најподлијег прождре тирана. —

(Одлазе сви осим Владислава.)

Ти Владиславе не припасуј мач,
Без оружја се с њиме справљај,
У предњој соби ја ћу чекати
У часу да ти дођем у помоћ,
Тако ћеш бацит' сваку кривицу
Са себе а и са нас добар део.

(Одлази и он.)

Владислав (сам).

Још један час и историја ће за далеко потомство записати кривим, можда и проклетим словима једно дело, славно или проклето. — Она, која је записивала најславнија а одма испод њих тако често и најгнуснија убиства, она узима књигу преда се и већ почиње прво слово од мога имена. Она се смеши, чини се, да ће га најлепшим венцима окитити, песнички раздрагана гледа у даљину. — Кажу људи, да сам леп, узвишен духом, да сам храбар, добра срца, поверљив, да увреде забораваљам. Она узвишена слика, судија неумитни, јамачно се и сама тим узоритим особинама диви; опет се маша пера, име Владислав да запише. Храбар, добра срца, увреде прашта и забораваља и опет — опет — убица! — О страхоте! — Задрхта перо богињи у руци, она узвишена глава погну се, њено ведро чело набра се, у књизи историје оста записано: Владислав убица. Све друго тавни према овоме, то је само потпуна слика храброга, лепога, добродушного Владислава. — Књига се затвори, гњевна богиња отури је од себе, окрете главу од мене, — ја остах сам, остадох — убица — прост убица —

Вратар.

Пресветли гроф.

Улрих улази.

Владислав.

И добро дошао!

Улрих.

Нек буде! — Ал' ја већ се надао
И тебе да ћу, драги посинче,
У трострукоме барем оклопу
Застати овде. — Шта вам значи то?
Сав двор и саме ове одаје,
Куд прођох, пуне људи с оружјем.

Владислав.

То зајста мора чудно бити вам,
Ал' код нас никад није друкчије,

А особито после рата сад. —
Војници они јунаци су то
Што Турчина од града одбише;
Па како желе ратоват' и даље
У ујака ми служби осташе
Те сад у кући нашој станују
До заповести краљеве за рат.

Улрих.

Без сумње си ме ради добра звао;
А томе сам ти, синко, рад и сам.
Ал', веруј, тешко биће успеха
За леђи док је теби ујак твој

И докле шапат његов слушаш више
Нег јасан краљев глас и двора му.
Шта значи она јетка презривост,
Са којим мене сада сусрете
У овом двору, где сам неки гост,
Он исти, ујак твој, Силађија,
А поред њега и најнижи слуга,
Кој није вредан мојих чизама? —
Зар хоће он да један палатин
За мирбу моли? — Никад, посинче! (Седне.)

(Свршиће се.)

Никола Ђорић.

СНОВИ, СНОВИ!...

НОВЕЛЕТА ЂУРЕ ПОПОВИЋА.

Биле су велике ферије; октобра месеца имао сам да полажем државни испит.

Да могу за приправљање угоднога мира наћи, преселим се у Вајдлингау, лепо сеоце близу Беча. Ту сам мислио довршити још онај део, који ми је задавао приличну бригу. Свеж ваздух, красна околина, планина, шума, баште — већ сам унапред уживао, како ћу бити остављен самом себи, како ћу моћи радити те радити, како ћу се шетати по усамљеним стазама и тако после напрезања наћи добротворног одмора. Нађем врло угодан стан: две собе при земљи са изгледом у велику, густу башту. Иза те баште пружала се на све стране огромна царска шума, у којој је било свакојаке дивјачи.

Чим сам се био уселио, распоредио сам цео дан. Устајао сам врло рано и шетао се по својој башти, за тим сам доручковао, и то свежег млека. После доручка узео сам одмах књигу преда се и нисам се макао од стола све док није било подне. Ручавао сам у оближњој гостионици, а после ручка, за време највеће жеге, богме сам нешто и одспавао; али сам онда опет сео и наставио рад све док се није већ хватао сутон. Онда сам обично оставио стан и шетао се по сеоцету, по друму или куд ме је нанео пут. Вечеравао сам око девет сахата а око једанаест спавао сам већ у велико.

Тако сам проводио дане, један као други и тако сам се био научио на тај живот, да ми је и најмање одступање од редовнога тока његовог изгледало као злочин. Али сам тако и напредовао. Са задовољством сам се уверио, да немам толико да учим, колико сам већ прешао, те сам се већ у напред радовао, како ћу поуздано ступити пред испитну комисију и на

разна питања своје одговоре тек онако само кресати.

Упознао се нисам ни с ким. До мене, при земљи, седела је газдарица моја, старија госпа, са својом служавком. У првом спрату било је такође кога, али никако нисам могао дознати ко је. До душе, нисам се много баш ни разбироа.

Једно после подне — била је јака препека — спавао сам дуже него обично; било је већ шест сахата, кад сам се пробудио. Зловољно, што сам тако дуго спавао, нисам хтео ни да седнем да учим, већ се одмах упутим у шетњу, у намери, да раније вечерам, те после вечере, ноћу, да накнадим, што сам тако лакоумно продангубио. Кад сам се око девет сахата вратио кући, наслоним се још мало на прозор, запалим цигарету и станем гледати у башту. Ту је било сво мирно и тек само тихо шуштање листића или дремљив цвркулт које тичице прекидали су тај благи ноћни мир. Дуго сам стајао тако на прозору и у заносу свом заборавио сам, да ми ваља радити. У једаред чујем да избија сахат: једанаест. Тргнем се, притворим капке и већ сам хтео да се повучем у собу, кад се врата до мог прозора лагано отворише, и из њих изађе госпа, са свим у бело обучена. По витком стасу њеном уверио сам се, да није моја газдарица; мора дакле да је са горњег спрата.

Кад год сам могао, гледао сам за њом, јер њено бело одело одало ју је одмах, чим се мало из цбунова и дрва показала на стази. Лице њено пак нисам видео никако, јер га је покрио густ вео. Једино, што сам уочио, била је густа, дуга, црна коса, која јој је распле-

тена покрила леђа. Замишљено сам гледао у ту косу и, искрено да кажем, почео сам слути, да ћу се, ако у ништа друго, а оно бар у ту дивну косу заљубити. Па још сам нешто слутио. Слутио сам, да ћу попустити у својој ревности и да нећу довршити још и онај део, који сам још тог лета хтео довршити. Почео сам се тога чисто стидети, шта више, и срдио сам се на себе, али државни испит мој почео се ипак помало губити у неизвесној даљини. Ко је та особа? питао сам се, та и не знам је. . . . шта ме се тиче! Можда је каква занешеница, можда је несретна. . . ах! Било би неумесно и мислима се плести у њену судбу, . . . но опет зато нисам се одмакао од прозора, већ сам стајао те стајао. Нека блага струја прошла ми је кроз срце, кад год сам је видео да се указала на стази, између ниских, цветних леђа.

Повоћ је била давно превалила, кад се моја бела појава спремала да остави башту. Чуо сам је још како се лако пење на басамке и онда — ма да сам притрчао својим вратима — нисам чуо ништа више. Зловољно се почнем обзирати по соби и на послетку легнем обучен на диван, где и заспим.

Тако ме је у јутру затекла и служавка. Скочим и зачудим се, да сам обучен. Био сам у први мах збуњен и био сам готов, да све то држим за сан, што сам ноћас гледао; али помало дођем к себи. Нагло запитам служавку ко седи у горњем спрату; али та ми рече, да је нека страна госпа са својом девојком и да по цео дан не иде ни куда. Иначе не зна о њој ништа више.

Кад је служавка опет изашла, почео сам се пресвлачити. Хладна вода упливисала је добротворно на мене; почео сам озбиљније и хладније да премишљам, и на послетку сам се једио, што сам тако у лудо дреждао код прозора. Са одлучном намером, да то више не чиним, седнем и узмем књигу преда се. Из почетка је ишло тешко — све сам нешто мислио на своју ноћну појаву; али доцније ипак овлада нада мном осећање дужности, и до подне свршио сам приличан део. Кад сам пошао на ручак посумњао сам се ипак, да ли ми је све, што сам читао, баш тако остало у памети, као што је требало. Посумњао сам се до душе, али се нисам испитивао, да се уверим, је ли моја сумња оправдана или не; нисам смео.

Поред све одлучне намере ипак сам око једанаест сахата ноћу стајао код прозора и кроз разређене капке гледао у башту. Док сам

долазио до прозора и док сам удешавао капке, говорио сам непрестано у себи, како то не би требало да радим, како нема смисла, како је лудо а овамо сам већ стајао и жељно гледао у башту и нисам се преварио. У исто доба као и синоћ појави се бела госпа и упути се у башту. Стајао сам код прозора као да сам морао, док није отишла. Други дан тако исто, па и трећи, четврти а ја свагда на стражи, немиран, жељан да је видим боље и да се с њоме поразговарам.

Међу тим — признати већ морам — почело ми је римско право да осећа онакво стање, какво је осећала Аријадна на Наксу: било је напуштено, усамљено. Али да је место њему дошао Бахус, као некад Аријадни, долазио је тај лукави бог мени, Вајдлингауском Тезеју, у посету. Почео сам да пијучкам вина а све у намери, да ми падне што паметно на ум, како да се упознам са својом укућанком. Па, на послетку, и пало ми је на памет. Наумим, да се пре обичног рока украдем у башту и да се сакријем у коју сеницу, бајаги — заспао сам. Тако сам и учинио.

Спустим се у своје време кроз прозор у башту, одвучем се лагано до неке сенице и седнем на клупу, и то у неком сентименталном положају. Чекао сам те чекао; време ми се теглило ужасно, а положај мој почео већ и преда мном да губи своју поузданост. Једва је избило једанаест сахата. Мало за тим зачујем и цврчање и шкрипање по шљунку и песку: она је. Са обореном главом приближавала се моме месту — ја сам спавао, али сам кроз трепавице ипак жмиркао на њу. У једаред застане, погледи ме изненађено и — већ сам се једио — пође корак натраг. Ипак се није удала, шта више, лагано пође к мени, погледи ми у лице, и кад се уверила да спавам, спусти се на клупу до мене.

Зачудио сам се што је то учинила; али, можда је дражи та ванредна околност, можда је романтички расположена, можда је. . . а ко би је знао шта јој је. Доста то, она је седела, у мене гледала, на жалост кроз густ вео, и тек по кад кад узданула.

Почео сам да премишљам, да ли да се већ пробудим, па ми онда паде на ум, да би требало, да се пробудим мало поетички, и да о зевању и теглењу несме бити ни разговора. Узданем дакле дубоко, отворим очи и — тргнем се. И она се тргла. Скочим и почнем се извињавати.

— Ах, не чини то ништа, рече и насмехи

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

се малко, села сам поред вас, да се мало поучим.

— Да се мало поучите?

— Тако је. Уселила сам себи у главу, да по лицима оних, који таман спавају, познам шта сањају.

— Чудновато!

— Је л' те? Па сам ево употребила прилику кад сте спавали и ви. Али што не седнете?

— Па јесте ли се хаснили? запитам је и седнем.

— Јесам; али морате бити искрени.

— О, молим. Изволите само питати.

— Ја сам са вашег лица читала врло леп и пријатан сан. Је л' тако?

— Да, тако је, почео сам „искрено“ да говорим.

— Ви сте сањали да сте положили испит, и кад сте ступили из собе, затекли сте у ходнику вашу љубазницу. Је л' тако?

— Тако је, само с том разликом, што девојка, коју сам затекао у ходнику, није била моја љубазница; ја немам љубазнице. Била је то нека лепа, страна госпа.

— Дакле ипак имам у нечем право, кликне чудновата госпа до мене.

Признајем, да сам у тај мах осетио ситно грискање своје савести због те „искрене“ речи.

— Ја ћу да наставим, поче опет госпа.

Ја се ћутке поклоним, радознао, шта је све прочитала.

— Ваша љубазница, или, непозната госпа ухватила вас је за руку и одвела у неку тајанствену собу. Она је била плава...

— Извините, била је црномањаста.

— Тако! Е, ту сам погрешила, врло погрешила; али томе је узрок ваш осмех, јер само се тако смешка, кад се у сну види плавојка.

— Жао ми је, али сам обрекао да ћу бити искрен, те морам тако исправити ваше речи.

— Захвањујем вам. Хаљину је имала загаситу...

— Извините, што морам опет да порекнем; госпа је била чисто бело обучена.

— Није могуће, рече мало зловољно.

— Кад вам кажем.

— Опет сам нешто научила, рече као себи. Но, настави, слушајте даље! Кад сте се нашли у соби — говорили нисте ни речи — а непозната госпа покаже вам своју слику и у тај исти мах поче да нестаје из пред вас. Али је још за времена ухватите за леву руку...

— Молим, било је за десну.

— За десну?! Та десном је показала слику!

— То је истина; али сам је ипак ухватио за десну руку.

— Још нисам са свим вешта, рече замишљено, али се надам, да ћу се временом извешћати. Чујте даље! Ту сте руку стисли и привукли је к уснама. Она се насмешила и остала је... али ипак морала је бити лева рука, јер не би иначе остала. Та лева је рука ближа к срцу!

— Ја сад не знам прави узрок; доста то, она је остала. У том имате право, потпуно право. Што се пак руке тиче, то не.

— Чудновато! Она је дакле остала, смешила се и... даље не знам.

— Дозволите, да довршим. Таман је хтедох да загрлим а она мане главом и црна, расплетена коса њена осу се по лицу мом. То ме је пробудило.

— Дакле тако се свршио тај сан, рече замишљено.

— Са свим тако, одговорим озбиљно.

— Али оно са десном руком не иде ми у главу, поче опет.

— Уверавам вас, да је заиста била десна рука. Али, смем ли вас запитати што?

— Изволите!

— Како је то, да вас занима та чудновата студија?

— Наклоност и дуго време. Та на што се људи не одају све.

У тај мах поче са оближњег торња избијати дванаест сахата.

— Чудновато! настави. Кад год чујем да избија тај час, свагда се некако чудно осећам.

— Тако је исто и мени, приметим са своје стране.

— Бојите ли се?

— То не; али то чудновато осећање тумачим из доба детињства свог. Па збиља, има неке тајанствене чаролије у том поноћном добу, кад се деле два дана, кад је у природи око нас тако тихо и мирно а у срцима нашим опет тако шумно и немирно. И свагда, кад год дочекам поноћ а мени је, као да се лагано дижем са овог света у непознати, мио предео, у ком је све лепше него овде. Појаве, о којима на овоме свету и не слутимо, указују се да одмах за тим и нестану. Заман пружамо руке да их дохватимо, заман шаљемо жељне уздисаје за њима — оне остају чарне слике, ах! на жалост, тек само чарне слике.

Бета госпа није ми одмах одговорила; замисљено је гледала преда се а ја нисам хтео да је из заноса будим.

— Да ли има удела и наша свест при том будном сањању? запита лагано.

— Она може бити покретач; али не верујем, да при даљем развијању тих снова доприноси што год.

— Па ипак су будни снови излив нашег тренутног расположења.

— Можда и одјек лепе прошлости а можда и наговештај на лепу будућност. Ко би то знао!

— Зар нас у онај вилински свет одводи само оно што је лепо?

— Ако нам је и живот леп, на сваки начин; али ако није, онда...

— Шта сте застали?

— Завршетак се каже и сам, рекох озбиљно.

— Да, да, рече тихо, има и ужасних снова, у сну као и на јави. Верујете ли у снове?

— Верујем, рекох и насмешим се и нехотице. Последњи сан мој наговестио ми је бајну будућност — ја је се не одричем. Та кад има видовњака, који с лица читају снове па их још и погоде, за што не бих онда веровао у њихов пророчки наговештај! Ако постоји свеза из међу две душе и ако се изражава у погађану најтајнијих замисљаја — за што да не верујем на стварни наставак њихов, на оичени сан, па баш и на јаву! Шта мислите, госпо, да ли имам право или не?

— То може да реши тек само будућност и то тек онда, кад прелази у садашњост, кад дакле није више будућност.

— Дадосте ми тим речима приличну загонетку.

— А ви премешљајте о њој, рече и устане.

Хтедох да је задржим, али нисам могао, нисам смео. —

(Свршиће се.)

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ.

ПРИБИЉЕЖИО У БОСНИ ЂОРЂЕСВИТЛИЋ.

I.

петак се Јово разболио,
У суботу у земљицу лепо,
У неђељу мајка на гроб дошла.
Закукала остарила мајка:
„Ја ој мени, мој сине Јоване:
„Је л' т' обична кућа без шљемена,
„Је л' т' обична соба без пенџера,
„Је ли теби црна земља тешка,
„Јесу л' т' тешке тате*) шимширове,
„И носила од јадиковине?“
Проговара Јово из земљице:
„Ајд' не лудуј, моја мила мајко!
„Обична је кућа без шљемена,
„Обична је соба без пенџера,
„Није мени црна земља тешка,

*) Тате су даске.

„Нису тешке тате шимширове,
„Ни носила од јадиковине,
„Већ су тешке ђевојачке клетве!“

II.

Разболе се Милићевић Којо,
У суботу, у очи неђеље,
Све му коне редом долазиле,
Али нема Цајке материне.
Мало прође, док и Цајка дође,
Како дође, виш' главе му прође,
Питала га Цајка материна:
„Болан Којо, мо'ш ли пребољети?“
Проговара Милићевић Којо:
„Могу, Цајко, у те гледајући,
„Скини јелек па лези уза ме,
„Нека душа уз душицу дише,
„Нека срце уз срце удара!“

ХАЈДУК.

ПРИПОВЕТКА М. Ј. ИЛИЋА.

Уно се гостију беше искупило једно после подне у кући Срдана Славнића, чувенога газде у Н. Беше недеља, леп мајски дан. Кућа газда Срданова беше чувена у целој околини колико са свога богатства, то са предусретљивости: ретко кад да ће који стра-

нац, који пропутује ма каквим послом овом околином, проћи а да не сврати бар на чашицу ракије, а узгред да види на далеко чувени домазук газда-Срданов. Али изнад свега овога, најлепше што је имао газда Срдан, то бејаше његова јединица ћерка — лепа Славка. Нема

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

тога од сеоских момака, који се неосећаше не само сретан, него отприлике к'о у рају, кад би се случајно лепа Славка до њега ухватила у колу а многи од страних путника однео је за вечита времена на свом срцу уписану слику — Славкину. Бејаше то ванредна појава: висока, вита стаса, који си, чинило ти се, шаком могао обухватити, крупних црних, ђаволастих очију, белих румених образа, једном речи: слика „обичне“*) девојке.

Разуме се, да девојка такве лепоте, која је поред тога била богата, веселе и живе нарави, није могла проћи без примедбе: разне бабе по селу и околини несуде могле пропустити прилику а да мало не „прозанате“: приповедале су, али, разуме се, да их не чује газда-Срдан, да није никаква кућаница, да ће бити свашта од ње, само док јој бабо склопи очи, да је нестална, да је урокљивих очију, те сироти момци као плева падају (чисто их пресече) кад их погледа оним црним, крупним очима и т. д. а највише су жалиле Саву Токмака, веле: хтеде се упропастити момак због ње: шта није чинила, да га очара, и заиста беше момак за неко време као ван себе, отпадио се од рада, по цели дан и ноћ проводио у механи, дозове нарочито цигане из Мељака те му свирају севдалијске песме, док најпосле мајка његова не виде, шта је у ствари, те га некаква три месеца водила по разним манастирима — једва се момак поврати... Тако су по селима бабе говориле, међутим се међу људима проносила реч, да је газда Срдан наумио, да уда своју ћер за Ивана, сина свога старога пријатеља, Влајка. Влајко је био богат човек, а син му Иван, леп, ваљан и отресит момак, таман прилика Славкина. Бабе по селу говориле су, да је Славка прво њега и волела (или се бар правила да га воли) а за тим, кад он извуче коцку и оде у војску, она канда заборава на њега и својим чудноватим очима очара Токмака... Међу гостима, који се беху искупили данас код газда-Срдана, беше и Иван, који истом пре неки дан беше дошао из војске. Лепом Славки обузимао је пламен обавда образа, кад год је дошао ред, да понуди Ивана кавом или чашицом руменике: дивно ли је видети — у трепутку кад се појави — онај румени стидак на образу лепојке девојке!... Иван, који је био

иначе познат са своје живе и веселе нарави, беше сада у овој прилици необично ћутљив и замишљен. Да није у далеком свету као краљев војник (та није Србија мала!) наишао на другу цуру, која му можда уграби већ рањено срце, или одслужив свој рок часно и поштено под барјаком, кад се вратио кући, да га нису изненадиле разне приповетке, које су бабе тако радо проносиле по селу?... Ко би то знао! Славка је била нешто необично збуњена: да није та забуна долазила отуда, што је и она — отприлике — тако исто премишљала о својој Ивану — и то нико није знао, али ко је на њу стално мотрио, могао је приметити, како јој пламен обузме образе а у рукама дрхти чашица руменике, коју би послужила Ивану... Сунце је већ залазило, кад се друштво у веселој граји поче растајати. Славка је испраћала са оцем госте. Код вратница се Иван заустави и лагано али неприметно шпану јој на ухо:

„Доцније у градини код ораха.“

„Разумем“ — одговри Славка а неки тајни дрхат прође јој кроз цело тело: дуго је она још остала на вратницама гледајући замишљено за гостима, који одоше, и бог зна докле би она ту остала, да је случајно мати неодазва. О чему ли то тако размишљава? То ни сама не би умела рећи, кад би је ко запитао, али јој слатко било око срца и осећала се тако лако... Гости, што беху остали, давно су се били разишли а и сва чељад у кући, угрејана пићем, беше давно спавала, кад се Славка лагано диже из вајата и упути у градину. Које је доба било, она није знала, али је свуда царовала мртва тишина, месец је тихано сјао, праћен треперањем милион звезда са плавога неба, ветрић лагано ђарлијао, те хладио груди девојачке, а славуј са зелене гранчице певао у овом огромном божијем храму, што се зове: природа, песму прве љубави... Славка је већ стигла на одређено место: орах се налазио на дну градине, поред њега протицаше жуборећи поточић а у место ограде беше засађено мало даље читава шума од дрвећа; у осталом и градина беше засађена: шљивама, јабукима и т. д. само на овом месту, где се налазио орах, беше као неки пропланак... Славка се заустави код извора, погледа лево и десно и — хтеде да врисне, али јој глас у грлу беше застао: из шипрага испале некаква необична слика и прилика: испод густих и црних састављених обрва, севала су два крвава црна ока, за појасом имађаше од оружја: јатаган и два мала пиштоља...

*) У Србији — по селима — у разговору, особито при опису нечега, та реч обично употребљава се онде, где се у књижевности употребљава реч необично, н. пр. стасит, висок, крупан, једном речи: обичан човек.

„Не плаши се, цуро!“ — рече он крупним промуклим гласом, приближујући јој се и хтеде је ухватити за руку; али она лагано цикну, изви своју руку из његове и хтеде бегати на-траг у дворе...

„Стој!“ — викну он, ал сада сурово и заповеднички а страховита рука паде му на јатаган. — „Стој, или ћу те убити!“

И она уплашено стаде: нигде никога не беше, који би јој могао прискочити у помоћ, лагано се осврте, не би ли угледала откуд Ивана, али у градини не беше живе душе, дрвеће је стајало непомично а опружило своје дугачке сенке, месец је тихано сјао са плавога неба а пред њом стајаше страховита прилика, на чијем се оружју играше страховито бледи месечев зрак...

„Ако ме неси познавала, девојко“, — рече он — „а ти си зацело слушала за мене. Ја сам чувени хајдук Милета“...

Славка побледе: капи крви неимађаше у образу. О томе хајдуку проношаху се чудновате и страшне приповетке у околини а и у целој Србији...

„Дакле“ — продужи он и прекрсти руке на груди — „ја врло добро знам кога ту чекаш: знам и које ти је место означено на растанку, али ти он неће доћи, за то, што сам ја дошао.“

Славка лагано задрхта.

„Не бој се! Он није погинуо, он је жив! Али где Милета дође, ту незван нема приступа... Дакле не плаши се и слушај. Ти си зацело чула од кога у селу, да ме је неправда људска отерала гори у хајдуке, ја сам се осветио својим душманима, али не и светској неправди: она царује још а она ће извесно царовати и после моје смрти, али је дужност правог хајдука, где је нађе, да је треби — разумеш ли девојко?“

„Разумем“ — прошапутала нехотице Славка...

„Разумећеш и то, да је најсветије на овоме свету љубав девојачка, и тешко оној девојци, која се буде са туђим срцима шалила... Ако је не стигне казна божија, стићи ће је зрно из пушке хајдучке! Та и ја се због тога дигох у хајдуке и моје зрно није промашило неверницу... Али у ту љубав не смеду се мешати никакви интереси; она мора бити чиста и узвишена, онако, као што је дете на крилу материну и хајдук у зеленој гори замишља!... Девојка не сме уверавати заљубљеног младића,

да га љуби, а поћи за крезуба старца, да му чува благо небројено, у коме су сузе сиротињске... Нећу да ти приповедам шта се проноси по селу. Ја знам све то боље од њих. Не бих ни тебе питао: да ли ти заиста полазиш за Ивана за то, што га волиш, или што богатијег момка нема у околини, и да ли ти можда за Ивана полазиш за то, што је онај, кога љубиш — сиромаш. Ја знам шта је у ствари и не бих те питао, али хоћу да видим: је ли код тебе још непомућена чиста душа девојачка.“

„Ја љубим Ивана!“ промуца она и заустави своје укочене очи на хајдуку.

„Истину, девојко, или“ — узвикну он и маши се страшна јатагана.

„Уби ме!“ — викну она — „али њега не дирај! Од малена сам га знала а као девојка заволела: њега јединог, и ту ми љубав никаква сила није кадра избрисати из срца. Умрећу, ако му што буде. Ја га љубим као мајку милу, и више него њу.“

„А шта је са Савом?“ — загрми хајдук.

„Уби ме, ал' не збори тако. Ван Ивана другога не љубих. Иван ми је и срце и душа, јер ми је он однео и срце и душу... Њега љубљах, њему и рекох, да ћу бити вереница. Ти и сам рече да знаш кога љубим, па што ме кореш са Савом?“...

„Јер те љубим!“ — ускликну хајдук и пренеражена Славка виде како му спадеше лажне обрве, бркови и образи — пред њом стајаше њен драган, Иван!... Није много ваљало Славки па да дође к себи... Не знајући шта друго од силна узбуђења, клону на груди јунаку, ал' и промуца:

„То је грозна шала од тебе, Иване!“

„Али би била и — збиља“ — додаде он — „од вереника би постао убица! Не бих те дао другоме, али не бих ни љубио неверу: ја бих те убио! Опрости! Али кад се вратих кући из војске, мени причаху по селу, да си ме изневерила, да си заборавила на дату реч, да си је ногом згазила и да сада љубиш Саву. — Опрости! Али то не могах поднети!“

„Па ипак... ипак! то беше грозно!“

„Али ће ти за то бити награда вера и бескрајна љубав моја, девојко“, — рече Иван, ухвати је руком око паса а на руменим образима девојачким пуче ватрен, први пољубац... Славка заборави на све: нешто мило и слатко прође јој кроз душу и срце, а она клону на груди јунаку... Дивно је било погледати ову

слику: стасит и виђен момак, одело му све у срми и жежену злату, гариле га мрке науснице, на груди му лепота девојка, обавила се око јунака, као бршљан око вита бора, месец ти-

хано сјаји, ветрић им хлади образе, извор жу- бори, орах опружио своје дугачке гране, да их сакрије од зла погледа а из даљине тихано звони песма славујева . . .

ИЗ ПАМЕТАРА ПОЗНАЊСКОГ УЧИТЕЉА.

ОД ХЕНРИКА ШЕНКЕЈЕВИЧА.

(Свршетак.)

Приспели и свеци. Коњи из Заљесина че- кали већ од два дана а писмо госпође Марије, које је с њима приспело, јав- љало нам, да нас сви изгледају, с нестрпље- њем. „Чула сам, Мишо, да ти тешко иде — завршила госпођа Марија, не тражим, да ми будеш превасходан, желела би само, да и учи- тељи твоји мисле као и ја, да си учинио све, што си могао и да си се старао, да добрим владањем украсиш недовољан успех.“

Али су учитељи у сваком погледу друкчије мислили, те тако је цензура оманула и то оче- кивање. Последњи јавни укор тицао се баш тога владања, о коме је госпођа Марија имала тако крив појам. По мишлењу немачких про- фесора само се онај дечак добро владао, који је смехом награђиво њихова исмевања с „пољс- ком затуцаношћу“, језиком и традицијом. На основу таквих етичних појмова, дочекао бедни Миша и то да га отпусте из школе, јер као нема изгледа, да ће моћи у будуће црпати ко- рист из предавања, па да бадава не запрема места другима. У вече се вратио са том от- пусницом. У стану се већ био мрак ухватио, јер је снег здраво вејао на пољу, те нисам могао ни видети лице у дечака. Видех га само, где се упутио к прозору, стао онде и несвесно у ћутању посматрао снежне пахуљице, како се комешају по ваздуху. Несам завидео несрећ- ном дечаку на мислима, које су му се морале као оно пахуљице комешати по глави, ал ми је милије било, да не говорим с њим о цен- зури. У томе неспособном ћутању, прошла нам је читава четврт сахата а тада се већ сасвим смрачило. Забавио сам се слагањем ствари у сандук, па видећи зар, да Миша стоји непре- стано на пенцери, запитаћу га:

— Шта радиш ти тамо, Мишо?

— Је л' те — одговорио ми гласом, који је дрхтао и запињао на сваком слогу — да мама сад седи с Љољом у зеленом кабинету, па мисли на мене?

— Може бити. Што ти тако глас дркће? да ниси болестан?

— Ништа ми није, господине, само ми је врло зима.

Свукао сам га и сместа положио у постељу, а свлачећи га, посматрах са сажелењем на мршава му колена и ручице танке као трске. Дао сам му, да се напије теја и покрио га чим се могло.

— Је ли сад топлије?

— Јесте, јесте! глава ме мало боли.

Бедна глава, имала се од чега разболети. Измучени дечак за час заспао и дисао дубоко и силно, уз пркос својим узаним грудима, а ја сам међу тим спремио и своје и његове ствари; после осећајући да ми ни самом није добро, од- мах легнем. Угасив свећу, заспах за тили час.

Око трећег сахата по поноћи пробудило ме светло и монотono, добро ми познато мумлање. Пренем се и срце ми стаде немирно куцати. На столу горела лампа, на столици над књи- гом седео Миша у кошуљи; обрашчићи му го- рели, очи затворене као да боље напрегне па- мет, глава мало заваљена, сањивим гласом понављао:

— Coniunctivus: Amem, ames, amet, amemus, ametis . . .

— Мишо!

— Coniunctivus: Amem, ames . . .

Тргнем га за раме:

— Мишо;

Пробудио се и почео трептати очима с у- дивљењем, гледајући у мене као да ме не познаје.

— Шта ти радиш? шта ти је дечко?

— Господине — одвратио ми смешећи се — понављам све из почетка; морам сутра до- бити „превасходан“ . . . Узмем га на руке, па однесем у постељу; чело му је горело, као ватра. На срећу лекар је становао у истој ку- ћи, те га с места доведем. Није се морао дуго да домишља. Часом му опицао пуле, за тим

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

му положио руку на чело: Миша је имао запалење у мозгу.

Ах! многи предмети не могоше јачајно да му се разместе по глави.

Болест је нагло расла и постајала све опаснијом. Посладох депешу госпођи Марији и други дан јако тргнуто звоно у предсобљу јављало ми њен долазак. Кад је ушла на врата, видех како је бледа као крпа под црном копреном; прсти јој се необичном силом упили у моја рамена и цела душа као да јој нагла на очи упрте у мене, кад је у кратко запитала:

— Је л' жив?

— Јест. Лекар је рекао, да је боље.

Збацила копрену, на којој се нахватао мраз од паре и појурила постељи детињој. Слагао сам. Миша је истина живео, ал' му није било боље. Није шта више ни познао мајку, кад је села уз њега и ухватила га за руку. Тек кад сам му метнуо на главу свеж лед, почео је да расклапа полако веће и живо посматрао то лице, што се нагнуло над њега. Очеvidно му се мисао напрезала, борећи се са врућицом и заносом, уста му дрхтала, насмешио један пут и други а на послетку му уснице прошапталe:

— Мама! . . .

Она га ухватила за обе руке и преседела тако уз њега читав сахат, не збацивши ни путнога одела са себе. Тек кад је упозорих на то, рекла је:

— Збиља. Заборавила сам да скинем шешир. Кад га скиде, срце ми се стегло са чудна осећања: у плавој коси, што је дичила ту младу, лепу главу, засветлише се на густо сребрни праменови. Пре три дана можда их тамо не беше.

Мењала је сад сама дечаку облоге и додавала му лекарије. Миша је пратио очима, кад год би се макла, ал' је с нова није познавао. У вече је врућица све више отимала маха. Декламовао је у ватри душе о Жулјевском из спегова Њемчевичевих, кад што почне да говори разумљиво, па онда опет стане бунцати разне латинске речи. Отишао сам одмах из собе, јер не могах да то слушам. Још кад је био здрав, научио је министратуру, хотећи, да изненади мајку, кад дође на село, — и сад ме хладан зној пробио, кад сам чуо у вечерњој тишини тога једанаестогодишњег дечака, како пред смрт понавља монотоним, гаснућим гласом: *Deus meus, deus meus, quare*

me repulisti et quare tristis incedo dum affligit me inimicus!

Не удем рећи какав трагичан утисак причинише те речи. Било је бадње вече. С улице долазио жагор људи и звекет звонаца на саоницама. Цело је место изгледало свечано и радосно. Кад се сасвим смрачило, видело се кроз окна на другој страни, како се сјаје од свећа „јелке“, окићене златним и сребрним блиставим орасима а наоколо детиње главице јасне и тамне, машући рукама по ваздуху, скачу као на опругама.*) Окна блештала од светлости а унутри се свуда разлегали усклици радости и дивљења. Међу гласовима, који су долазили с улице није било иних до ли веселих и радост је била свеопшта; једини наш малиша повторавао је тако тужно, тако боно: *Deus meus, deus meus, quare me repulisti?* Пред капијом застадоше дечаки с вертепом и за час допре им до нас песма „Слава во вишњих богу!“ Ноћ рождества ближила се, а ми смо мислили, да то неће бити ноћ смрти.

Часом мишљасмо да је дошао к себи, јер је почео дозивати Љољу и мајку, али то је кратко трајало. Брзо му дисање до мало са свим застало. Та мала душа била је у полу само међу нама. Свест га је већ оставила а сад је и сам одлазио у неку тамну даљину и бесконачност и није већ никога видео, ништа осећао, па ни главу мајке своје, која му је као мртва лежала на ногама. Поплашио се па се није ни освртао на нас. Сваки одисај грудих му као да га удаљавао и отискивао у мрак. Болест је гасила редом искрицу по искрицу живота. Руке опружене по покривачу, свлада-ла је већ тешка немоћ мртвачка; нос му се зашипио а по лицу избио хладан зној. Дисање му бивало све брже, на послетку као куцање пешнога сахата. Тренут још, један уздисај и последње зрице песка да се проспе из пешча-нога сахата: приспео је конач.

Око поноћи мишљасмо за цело да издише, јер је почео крчати и стењати као човек, коме вода уста залива а за тим је нагло умукло. Али огледалце, што му га лекар прислонио на уста, још је посукнуло од паре. Сахат доцније врућица је нагло попустила: мишљасмо сви, да је спасен. И сам је лекар имао неке наде. Бедну госпођу Марију слабо је то тешило.

У току од два сахата било му је боље. Како сам био неиспаван, јер то већ беше чет-

*) Sprężyna-Springfeder.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

врта ноћ, како не сведох очију бдијући над малишом, одем у предсобље и прилегнувши на сламњачу, заспим. Пробудио ме глас госпође Марије. Мнидијих да мене зове, али у ноћној тишини чујем врисак: Мишо! Мишо! Коса ми се накрестила на глави, кад сам разумео тај страшни нагласак, с каквим је зазивала дечака; пре но што сам се разабрао, долетела је сама у предсобље, закљањајући руком свећу и дрхтавим усницама прошапутала:

— Миша . . . умрло!

Нагнем као без душе постељи детињој. Јест. Глава заваљена у узглавље, уста отворена, очи упрте непомично у једну тачку, и укоченост целог тела, не оставише за собом ни трага сумњи: Миша је умрло.

Покријем га покривачем, кога је мати свукла с мршавог му тела, одвајајући се од постеље и заклопим му очи, а после сам дуго морао будити госпођу Марију, док није дошла к себи. Први дан божића затекао ме у спремању за погреб а то је било за мене страшно, јер она није хтела ни за часак да одсупи од лешине а снага је све више остављала. Пала је у несвест, кад су људи дошли да узму меру за сандук, за тим кад су дечака облачили и по трећи пут кад је тело положено на катафалк. Очајање јој потресло је и равнодушне сахрањиваче, који су свикли таким призорима, јер је прелазило скоро у лудило. Сама је намештала иверје у сандук испод атласа, бунцајући као у врућици, да ће детету бити глава на ниско. А Миша је лежао тад на постељи обучен већ у нове хаљине с белим рукавицама на рукама, укочен, миран, блажен. На послетку положисмо тело у сандук и подигосмо на катафалк а около два реда свећа. Собица, у којој је бедни дечак толико бубао латинске речи и радио задатке, изгледала је као каква капелица, јер превучена оканца нису пропуштала сунчану светлост а жути трепетљиви блесак од свећа давао је одаји неки црквени, свечани изглед. Од онога дана, кад је добио „превас-

ходно“ не видех никада у Мише блаженије лице. Деликатни му профил окренут красним таваницама, смешкао се благо, као да се дечак прилагодио тој вечитој реакцији смрти и као да се осећао срећним. Трептање свећа давало лицу му и томе осмејку изглед живота и сна. Мало по мало, почеше се скупљати дечади, другови његови, који не одоше преко светаца својим кућама.

Деца разрогачише очи од чуда, кад видеше свеће, катафалк и сандук. Можда је мале дечарце задивила част и улога колеге. Та недавно је још био међи њима, савијао се као и они под теретом торбе претоварене књигама, добијао рђаве класе, био обасипан грдњама и јавним укорима, сваки од њих могао га повући за косе ил' за уши; а сада је лежао некако виши од њих, блажен, спокојан, опточен светлошћу; сви му се приближавали с поштовањем и неком бојазни — шта више ни Овицки, ма да је био први ђак, није сад спрам њега био ништа. Гурајући се лактовима шапутали дечади међу собом, да се он сада ничега не боји, па да дође и сам „Herr Inspektor“ он се неби збунио, ни поплашио, већ би се само тако спокојно насмешио — да он тамо све, све може радити, што год усхте, може викати колико га грло носи и разговарати се малим анђелцима, што имају крила на раменима.

Тако шапућући, прогурали се до реда свећа и рекли у глас: вечни покој Миши . . .

Други дан затворен је сандук поклопцем, прикован клинцима и одвежен на гробље, где га груде песка, помешане снегом, за час скрише испред мојих очију . . . за навек. Од то доба, па до данас, кад ово пишем, прошла је већ скоро година дана, ал ја те се сећам, мени те је жао, мој мали Мишо, мој цвете прерано увели. Не знам где си, да л' ме чујеш, знам само, да твој некадашњи учитељ кашље све јаче, да му је све горе, можда ће самотан и он за који час отићи, као што си ти отишао. —

С пољскога превео Рајко.

БРЕГ ВАТРУ БАЦА.

(Наставак)

ајсигурније је и најјасније, да се земља диже а вулкана има у западној Европи, особито ако се на око узму доцнији терцијерни и после-терцијерни вулкани; сигурно је ово, колико се зна, и за Анде, Јаву, Филиппине и

вулкане Хаваји. Друга ипотеза, којом се вулкан тумачи, јесте у том, што узима, да су у земљи све неоксидисани елементи па полако оксидују, јер кисеоник долази из атмосфере.

И против ове ипотезе даде се говорити;

WWW.UNILIB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Ако не узмемо, да земља прима кисеоник из васелене, морала је прва атмосфера земљина бити куд камо већа него што је данас. Истина је да се наша атмосфера променула, — геологија то доказује, — али не тако, ко што би требало да је по овој ипозези.

Даље по овој ипозези мораће скоро бити крај вулканима. Сад је на квадратном палцу још само три фунте кисеоника, па још неколико стотина или иљада столећа па нема више вулкана али нема ни — органског живота, јер кисеоника неће бити.

Но могли би узети, да земља купи из васелене кисеоник. Може то бити! Али ни један озбиљан и разуман природњак неће се на то обзирати!

Трећи назор је од Роберта Малета.

Роберт Мале узима, да се земља свлачи а губи од своје пратоплоте. Унутри се хлади и пуца па од горе кора пада, ломи се а тим се развија топлоте колико треба.

Јесте хлади се земља али је цела кора још танка а унутри је топло претопло и не може се земља свлачити нити падати.

Има и четврте ипозезе. Ова не дрешу чвор већ сече. По њој постаје местимице топлота но не зна се а и не пита се како и откуда. Топлотом се тумачи бацање ватре из брегова. Овом се ипозезом најлакше долази до готових појава но откуда њих, то је тајна. А баш ту тајну треба открити. Ипозеза не тумачи дакле појаве ни најмање.

Па још је једна ипозеза. Она се оснива на томе, што многа чврста тела, која су под јаким притиском, тако у течно стање пређу, чим притисак попусти, а топлоте нити се изгуби нити се добије. Кад се дакле уклони притисак над лавом, могу вулкани ватру бацати. По овоме не јављају се вулкани увек па ни редовно.

Има дакле више назора, којима се хоће, да протумачи вулкан. Више их је, и хоће се њима да тумачи али се не тумачи ни једним честито.

Зна се, да топлота мора играти улогу у вулканима али се још не зна, откуда топлоте те. То је тајна данас још.

Обазримо се још и на то, шта све мора имати на уму онај, који је рад, да тачно протумачи вулкане и њихову ватру.

а. Лава није могла под земљом стајати од како је земља постала, јер је јако еластична и експлозивна. Није могла она тако чекати на згуду па да покуља. Ми морамо узети, да је она у свом првом стању мирна и није експлозивна а снагу експлозивну добила је пре него што ће излазити из брега. Не сме се узети, да је она увек у таком стању била, као кад ју брега избаца али не можемо ни то усвојити, да је чекала, да гдегод отвора, пута, нађе, па да изађе. Лава крчи себи пута сама а не тражи га. Не тражи она брега ни кратера, већ кратер прави. Лава излеће из брега сама од себе снагом еластичном. Теорија има да протумачи дакле, како се маса нека, која је пре мировала, и избацити није могла, уједанпут прорадила, оснажила и како да баца.

б. Важно је и то, што вулкан прекида радњу своју, не избаце они уједаред све, што имају већ све у оброчи од времена на време. Кад је ова ватрена, експлозивна течност толико у земљи била пуна снаге и чекала само на одушку, зашто да не избаци све, кад је одушке добила? Зашто да се сад не затвори отвор за свагда? Одговор би био: лава није ни имала у свом првобитном стању довољно енергије, она добија снагу помало у оном јазу, где је. Кад је доста добије, пробије поклопац и све излети напоље. што снаге за лећење имало. Ждрело се затвори и — поново ће се отворити. Теорија мора наћи и оно, што лави даје од времена на време снаге, којом ће да излеће.

в. Вулкани за дуже време издаду врло много топлоте и опет се не опажа, да се уморили, да су хладнији. Топлота, коју лава изда тек је неки део од целе топлоте, коју вулкан даде. Килауеја разбаци много пута више топлоте, тиме, што ју мирно зрачи на површини својих језера од саме лаве, што пару праве и иначе ју издаје него самом ерупцијом лаве. Мауна Лоја разбаци силну топлоту истим путем. Исто ваља мање-више и за све друге вулкане, ради-ли они без престанка или са престанком. Мада издају вулкани топлоту тако силну, не малаксавају, не хладе се. Шта више, има прилика, по којима можемо судити, да је земља под њима сад топлија него пре. И то све има теорија да протумачи.

г. Напоследку се мора теорија обазрети и на то, што су вулкани у они крајеви, који се скоро дигли или се још дужу.

С. М.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

К Њ И Ж Е В Н О С Т.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

IVAN TRNSKI. SVAKOLIKA MU DJELA. Knjiga druga: Kriesnice. U Zagrebu. 1882. 8-ина, стр. VII. 168. Цена 1 ф. а. вр.

У предговору к овој књизи вели Иван Трнски ово: „Сматрам за своју дужност не затајити, како су постале „Кријеснице.“ Покојни ми врли пријатељ др. Јосип Враницани говораше често, да би ваљало љубовним пјесмама замамит и предобит красотице за нашу књигу и дакако да би такове пјесме имале бит у једну руку лако појимне и народнога кроја а у другу руку ипак новотом и живишћу замамљиве.“

Мене је, право да кажем, такав увод у збирку љубавних песама врло изненадио. Песник, Трнски, не пише љубавне песме из унутрашњих побуда; њега нису на писање навели милокрвни погледи лепих Хрватица; у њему није срце јаче закуцало при шапутању нежних речи са румених усана; живци му се нису узбуркали онда, кад је као љубавник руку своју обавио око вита струка девојчице лепе, — не, све то није песнички дух у њему подстицало, свежило и крепило, него просто та околност, „да би ваљало љубовним пјесмама замамит и предобит красотице за нашу књигу“, па још више — и ту лежи некако поента — на ту потребу и на тај посао морао га је упозорити други неко.

По томе се онда се чудим ни најмање што су „Кријеснице“ испале такве, какве су за иста. Јер у њима, као у одјеку званичног расположења душе, нема ни трага од правог песничког заноса, од милокрвне струје, од идеалног полета, од хармоничног склада, једном речи, од поезије. Песма, која носи на себи тип тенденције а у једно је без досетке, губи свој мирис и своју лепоту на мах. Не помаже ту онда тенденцију своју и песмом правдати, као што се то хтело у песми „Књизи овој“ (стр. 53.) и у песми „Заклињање виле“ (стр. 60) у трећој строфи, која овако гласи:

„Дај мудрине златна груђа,
Дај милива нашег кроја,
Милија им него туђа,
Нек је сестрам пјесма моја.“

да и не споменем, да је први ред прилично неразуман.

Ја се пак морам чудити, што конкретни слушајевци нису повод овим песмама, јер Хрватице —

знам из сопственог, очигледног искуства — врло су лепе и умиљате, особито у Карловцу, где сам се подуже бавио, и где је и Трнском поникла на-каламљена замисао, „да љубавним пјесмама замамит и предобити красотице.“ Да, Хрватице су врло лепе, и ја сам у Карловцу на доцније у Загребу, очаран њиховом лепотом, осећао неко време потребу, да уздахам Пегаза; али је био прилично тврдоуст, те сам опет сишао са седла. —

Ја сам у свом веку читао многе љубавне песме, и у њима предмете, којима се срањивао овај или онај део девојачког тела; али на тако претерано топографски опис као у Трнског нисам нашао нигде. По примеру „попјевака“ и „Милостница млађенких“ и у „Кријесницама“ уступљено је достојно место пети, по свој прилици за то, јер је врло песничкога облика. Та се пета спомиње на два места: у песми „Она главом“ (стр. 11.), и у песми „Кумици“ (стр. 83.) У првој се вели:

„Коса црна, обилата,
Какоком се дичи вила,
Тја до пете њој се хвата,
Мени ум је обхватила.“

а у другој:

„Знадем да си храбро дјете,
Кћерка мајци поносита,
И од главе тја до пете,
Хрватскога цвјећа кита.“

Осим црне косе, која допире до пете, дознајемо из песме „Она главом“ (стр. 11.) још и то, да су јој „очи сјајне тамном бојом“, ма да се у свету зна, да оно што је сјајно не може бити тамно, и оно што је тамно не може бити сјајно; да је лица бјела, усана ружичастих, руку ситних, премеканих као од саме „вуне“, и да су те вуне не руке.

„Знаци душе сјаја пуне!“

Дознајемо даље, да у недрих носи сунце, у руци кључе раја; али

„Не ће сунце да ме грије,
Нит си раја не добајох...!“

Али најленше на њој су ноге, јер њима је песник посветио један цео „шестопер“, као што те песме на страни 57. назива. Из те песме, „Ножице јој“ (стр. 12.), дознајемо, да збиља нема ни више ни мање, него баш две ноге, и да те две ноге

„Земљу газе, слуте небо,“

тим се ногама тепа час „ножице“, ножка, пона, или „удо“:

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

„Красно ли је то вам удо,
Обло, ситно, бјеле пути,
Од мрамора ремек-чудо,
Љена тајна — под тјем скути“

Ја држим да је то прилична индискреција према девојци. И Блумауер спомиње тако нешто у својој травестираној Енејиди;

„ was man sah,
„Fuss, Waden, Knie et caetera,“

али то се не односи на најмилији предмет сваком песнику, на љубазницу. Бадава се Трнски у последњој строви довија:

„Драга за то не смје знати,
Нит би туђем оку таштом,
Дао ножке загледати,
Стог их кријем шутње плаштом“,

а овамо нам описује све, само — *mirabile dictu* — само не пету, то иначе њему омиљено „удо“.

У песми „Одјело јој“ (стр. 13.) дознајемо како му се драга носи. На глави има, шта мислите? капицу; зобун, и то црљен, диже јој пуна недра, сукња јој је бела, а сурка модра. Као што се види, са свим народна девојка, јер носи на себе хрватске боје.

Судећи по песми „Гук јој“ (стр. 14.), не мора јој бити глас баш особити, кад није у стању да произведе бољу песму. Јер и ова је тек рефлекс њеног гука, кад се вели при крају

„У пјесмице гук ти слажем.“

И у овој је песми Трнске опоматопејички изразио право стање у природи.

Из песме „Вјештине јој“ (стр. 19.) дознајемо, шта она све зна. Она „умје многе руке“: „прести, сноват, ткати, плести, везти, клечат, иверат, скројит, стерат миље, китит тело, готовити јела, кућу држат, ништа не занустит, књигом пудит чама, здравље телу дат, души понос и свјест удојит, подизати прегатоце, сва срца освојит, из низине душу у вис мамит, из црне тмине пудит“ и још „којешта“ н. пр. „бити правом мајком.“ То последње својство, то „којешта“, тако је важно, да му је

Трнски посветио песму „Мајковање“ (стр. 20.) У тој ће се песми она знати „тетошит, управљат вјека шајком, причат, пјеват“ и још много шта. Песме „хвале јој“ (62) и „Зашто си ми када мила“ (96) споменућу на другом месту, јер хоћу да наведем још гдекоја њена апстрактна и конкретна својства. То пак стоји на дугачко и на широко у песмама „Наликовање (88) и „Опет наликовање“ (89). Из прве песме дознајемо да му је драга — све једна те једна? — лепа као Лада, бела као лабуд, свежа као млади цвет, танка као јела, у лицу румена као рука а у једно и бодљива као трн (да ли се ту мисли: нос?), да је спретна као веверица, плаха као срна, пуна као јабука, умиљата као јагње, хитра као куна, да вреди злата, да је нежна као „грђе љубов“, да је слатка као слаћан санак, „видна“ као паун, добра као добар дан, скромна као љубичица, мудра као мудра басна, „осјетна“ као жица, блага као летња ноћ, дивна као зора, да је цела као сунце, и само је бог лепши од ње, бог, појам *generis masculini*! Друга песма опет пориче то све, јер је љута као змија, она се чини невешта кад когод кине, у њој крв кључа и ври, око јој је „поразно“, љућа је опет и од гује, хитра је као муња али чим он буде „врљ“ она је онда љућа од зиме; она је даље и мраз и лед, и једовита, и ванредна, а . . . а . . . срце јој је камен!

Мени је, бога ми, жао те лепотице, јер мора клонути под притиском таквих врлина и мапа.

Као што се види, ту нема ништа друго, него натоварених речи, оне праве амфигурије. Спољашност је све и сва, а услед тога постаје нам опевани предмет смешан. Јер ми се тим својствима за цело нећемо чудити и дивити.

Што сам навео до сад, то се односи на лична својства Трнскове драге; да видимо и остало, што је с њоме, ако и мимогред, у свези. Почећу са свим из почетка, јер хоћу многим примерима да потврдом пресуду своју о Трнској поезији.

(Наставиће се.)

ЛИСТИЊИ

Г Л А С Н И К.

— Књижевни одбор „Матице Српске“ држао је 12. (24.) јула своју редовну седницу. — Секретар јавља да се доштампава 143. свеска *Летописа*. — Одбор за издавање „Књига за народ“ имао је три сасанка. У прве свеске ући ће ови саставци: *Животопис Петра Кољевића од дра Илије Вучетића*; *Буквица здравља од дра Милана Јовановића-Батута*; *Буквица болести од истог писца*. — На расписане

награде за поворишна дела стигли су ови рукописи: *Ново доба*, комедија у три чина, од Милутина Ј. Илића; *Приуз*, поворишна игра у четир чина с певањем, од неименованог писца; *Градина* и син му *Немања*, историјска трагедија у пет чинова, од Мите Поповића. Дела се издају на оцену дру Милану Јовановићу Батуту и дру Милану Савићу. — Секретар предлаже за *Летопис* чланак Мите Петровића, *Петроварадинска чесма*. Прима се. — Марко Драговић шаље

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ва Летопис чланак, Прилови за историју Црне Горе, исписани из кривозуба цетињског. Издаје се на оцену Милану А. Јовановићу. — Никола Р. Козаровић из Београда шаље за награду шест поворишних дела, која се одбијају, јер не вреде ништа. — М. Ј. Илић шаље за награду приповетку Први пољубац. Издаје се на оцену Световару Савковићу. — Јов. Петровић из Нове Градишке шаље за награду народну песму, Радечки. Издаје се на оцену Ђорђу Рајковићу. — Стеван Лекић подноси своје мишљење о чланку Јована Живановића, Два три закона из науке о гласовима српским. Чланак се прима. — Миленко Р. Веснић јавља, да преводи одломак из Ранкове историје о Босни, и нуди превод за Летопис. Не прима се. — П. Кнежевићу, Љубомиру Логићу, Богдану Добросављевићу враћају се рукописи, који нису примљени — Тако исто и Јаши Игњатовићу, који је изјавио да је он писац Патнице. —

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште у Руми). Поворишна дружина приказала је у Руми досада 4 комада. — У суботу 6. јула дало је друштво први комад: „Робијашеву ћерку“ поворишну игру од Вилбранта. — У недељу 7. јула била је друга представа ван предплате: „Рат у мирно доба“ шаљива игра од Мозера и Шентана. У овоме комаду видесмо први пут новог члана г. Десимировића у улози ђенерала Драгића. Промишљено и озбиљно, као што то једном ђенералу пристoji, без икаквог претеривања, извео је своју улогу добро — само примећујемо на њему још несигурно кретање, које ће временом нестати. Гђе М. Максимовићева и С. Бркићева, нове чланице, нису имале том приликом веће улоге, но рећи ћемо о њима своје мишљење доцније. У уторак 9. јула дало је друштво: „Наше жене“ шаљиву игру од Мозера и Шентана. — У четвртак 11. јула дало је друштво шаљиву игру: „Чашу воде“ од Шкриба — У суботу била је поворишна игра: „Дебора“.

— У Варшави је умрло славни пољски глумац Јосиф Ристер у 65. год. живота свог.

— У Лозани, у Швајцарској, нађена је слика, мадона, славнога Рафаила Санчија, о којој се није знало да постоји.

КЊИЖЕВНЕ НОВОСТИ.

— Ишла је 62. књига Гласника српскога ученог друштва, у њој су расправе и други чланци и две слике у прилогу. Садржај 62 књиге овај је: Енглеска, француска и српска порота, од Ј. Авакумовића (наставак). — Рамондије у Србији, од дра Саве Петровића, са две слике у прилогу. — Ко је наследник српске пећке патријаршије и коме за данас по праву припада врховно право над сарајевском православном митрополијом? Исторично-критична црта од В. С. Д. — Манастирско непокретно имање у краљевини Србији, од Богољуба Јовановића (прва половина). — Српске насеобине у јужној Италији. Први исветштај члана проф. Риста Ковачића. — Скуп српскога ученог друштва, 30. јануара 1885.

Добили смо нов књижевни лист „Зету“, који уређује Филип Ј. Ковачевић а излази на Цетињу. „Зета“ је управо препорођена „Црногорка“, која је с 25. бр. престала излазити. „Зета“ ће излазити једаред недељно, и то четвртком, на целом табуку, и доносиће „производе лијепе књижевности наше у везаном и невезаном слогу, као: равне поетске саставе, пјесме лирске и епске, драматска дјела, приповијетке и т. д.; доносиће расправе о појединим неосвијет-

љеним питањима наше историје и саопштаваће разна градива за боље познавање наше прошлости; доносиће расправе о појединим питањима наше књижевности а по потреби освртаће се и на страну књижевности; доносиће критичне прегресе појединих књижевних дјела наше књижевности и биљежиће вјерно све што се у њој појави.“ Цена је на год. 4 ф. на по год. 2 ф.; на 3 месеца 1 ф. — Претплата из Аустро-Угарске шаље се на г. Петра Рамадановића у Котор с означањем да је претплата на „Зету“. Први број „Зете“ има овај садржај: Руستم и Зораб (из шах наше) — Ускок-Јанко, приповетка из црногорског живота — Сеоба Ивана Црнојевића на Цетиње. — Јакв Леопарди и његова обитељ. — Жена по Шопенхауеру. Сви су ти чланци наставци из „Црногорке“. — Топло препоручујемо нашем свету тај једини књижевни лист јуначке браће наше Црногораца. Досадашњи бројеви „Црногорке“ одликовали се лепим и бираним чланцима; уверени смо, да ће тако бити и у „Зети“. I bonis avibus!

— У листку „Трећег Одјека“ излази већ давно најзнаменитије дело Јонатана Свифта, енглеског сатиричког и политичког књижевника (1667 1745.). „Путовања Гуливерова“. То је политичка сатира на оно доба у Енглеској, кад су Уелшол, Болиброк и др. управљали државом. — Заиста сретна мисао од уредништва, да и нама изнесе то красно и чисто дело у преводу.

— Др. Јован Томић у Београду позива на претплату на књигу „Трговачко право“. Цена 50 нов.

— Од књига Љубомира П. Ненадовића изашла је једанаеста свеска, са овим садржајем: Теофило, Бегунци и Кузман. Издање „Задруге штампарских радника“ у Београду. Цена 1 динар.

— Драматски списи Манојла Ђорђевића-Приренца, књ. II, доштампава се. У њој је „Златна гривна“ поворишна игра у 4 чина и „Динамит“, шаљива игра у 2 чина. Цена 50 нов. или 1 динар. Ко наручи осам књига, добија једну на дар. Књижарама, ако за готово наруче најмање 50 књига, даје се 25%. Наручбине прима и отправља у ваточ штампарија Ф. Фишера и др. у Загребу, Прерадовићева ул. бр. 4. — Препоручујемо нашој публици та дела писца „Слободарке“ најтоплије.

— Како је г. Ђорђе Рајковић покренуо нов лист, напустио је уређивање „Гласа истине“. Уредништво је прешло у руке г. Саве Петровића, познатог књижевника нашег.

— У листку „Заставе“ излазило је неколико приповедака славног чешког песника Јана Неруде. Добро би било, кад би се и на даље упознавао наш свет тим чешким великаном.

— Ишла је друга свеска „Priglasenja гјесника“, што га издају у Осеку др. Иван Зох и Јосиф Менцин. Садржај је Африка-Александрина књижица.

— Буро Дежелић, негдашњи уредник „Dragoljuba“ а садашњи уредник „Občinaга“ издао је књигу „Buzanci“, roman iz života hrvatskog (Загреб, цена 80 нов.). Дежелић има лепих заслуга за хрватску књижевност, особито у струци новеле и песме.

— Иван Лепушић, учитељ у Бањалуци издаје дело „Slike iz Bosne“. Прва свеска је већ угледала света а садржај јој је весела игра у 3 чина, из босанског живота: „Majcin amanet“. Цена 20 нов.

— Прошле године славили су Пољаци тристагодишњицу свог славног песника Јана Кохановског. Поводом тим решено је, да му се у величанственом издању изнесу сва дела

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

на свет. Задаћу ту увео је Варшавски одбор на себе. До сад су изашле две књиге, у којима су списи Кохановски на матерњем му језику; у трећој књизи биће му списи на латинском језику, а у четвртој књизи биће скупљен сав биографско-критички материјал о том песнику. Двадесет научењака раде око уређивања тих књига, у којима ће бити првобитан текст са језикословним и историјским примедбама, и са дужим или краћим уводима, у којима ће се описати постанак ког свега и његов историјски и естетички значај. Кохановски је као песник многостручан; на сваком се пољу песничтва покушао а већим делом сворио је значајна дела. Издаће ће изаћи са сликом песниковом.

— Поводом прославе св Ђирила и Методија у Велеграду поникла је мисао да се покрене свесловенски лист, у ком ће се писати на свима словенским језицима, да тако Словене оближи.

— Чески песник Карло Кучера написао је песмицу „Црногорка“, у којој се описује жена, којој је паша дао ударити жиг полумесеца на леву руку, и која је ту руку искинула и опет одбегла.

— Од Брет Харта, који као амерички коњаз у Енглеској живи, излази нова свеска приповедака под насловом „By shore and ledge“.

— У Паризу се спрема потпуно издаће дела Ивана С. Тургењева у француском преводу.

— У Јапанској се живао ради на тим, да се уведу латинска слова у свим гранама саобраћаја и књижевности. То би много олакшало сазнавање тог језика.

— У Перзији су почеле да излазе прве редовне новине, „Echo de Perse“, на француском језику.

— Проф. Хенрик Брукш, који се не давно вратио из Перзије, скупио своје списе о перзијској књижевности и историји. И сам Шах дао му је свеску песама, које је он сам спевао; песме су љубавне, жалостиве а многе шаљиве и ваједљиве.

— Виктор Иго је за сабом оставио ова дела: „Мајка“, шаљива игра у једном чину; „Влажна шума“ и „Гатка о мачу“ су драме у дијалогима; „Можда Гаврошев брат“, шаљива игра у једном чину. У „Океану“ а у другом му делу у „Гомили камења“ огледају се свакидашње мисли и досетке његове, ту има свачега: свихова, прозе, одломака из драма, призора из шаљивих игара, философских мисли, разговора, дистиха, цртежа и т. д. Све ће то скоро угледати света. Но тим још није исцрпљена сва оставина.

— У народној библиотеци у Милани удешава се засебна дворана „Bibliotheca Manzoniана“ у којој ће ући сва дела и сви заостали рукописи тог великог талијанског песника; даље сва издања његових дела у равним језицима и још многе реликвије Манцонијеве.

— Дело Стенлијево „Конго и оснивање државе на Конгу“ изашло је у немачком преводу, у Липском код Брокхауза, 2 књиге 9 фор.

САДРЖАЈ: „Владислав Посмрче“. Одломак из трагедије. Од Николе Ђорића. — Снови, снови!... Новелета Ђуре Поповића. — Српске народне пјесме. Приближејо у Босни Ђорђе Свитлић. — Хајдук. Приповетка М. Ј. Илића. — Из паметара познаваошег учитеља. Од Хенрика Шенкјевича. (Свршетак.) — Брег вагру баца (Свршетак.) — Књижевност: Ivan Trnski. Svakolika mu djela. Knjiga druga: Kriesnice. — Листићи: Гласник. — Позориште и уметност. — Књижевне новости — Смесице — Читуља. — Библијографија

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фор. 50 новч. на по године, 1 фор. 25 новч. на четврт године. За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 фор. на годину. Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗОРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

С М Е С И Ц Е.

— У Риму је нађен рукопис из доба папе Сикста V. (1583 - 1590), из ког се видело, да је тај знаменити папа био први који је хтео да прокопа земљеуз Суечки. Што план није изведен, уврок је недостатак у новцу а још и то, што су тадашњи научењаци мислили да ће се тиме променити висине мора, средиземног и црвеног.

— У Паризу има и таквих песника, који се баве само састављањем к зв. шансонета, таквих песама, које се певају по каванама. Гдекоји од тих заслужују тако по 10,000 фор. годишње.

— У Паризу излазе новине за просјаци, и то недељно. Новине се не баве ни политиком ни књижевношћу, већ ли практичним интересима својих читача.

— Поводом 400 годишњице открића Америке, г. 1892 хоће општина Женева да удеси изложбу равних америчких производа, и да подигне музеј, у који ће да се смести све, што је с Колумбом у свези.

Ч И Т У Љ А.

Ѓја Савета Димитријевића рођ. Рашићева, чланица српског народног поворишта, преминула је 16. (28) о. м. у Новом Саду. Покојница је приказивала важније улога а такла се особито као певачица. Лака јој црна земља!

БИБЛИЈОГРАФИЈА.

На овоме месту огласићемо сваку српску, хрватску и словенску књигу, која стигне уредништву на књижевни приказ. Оцене доносићемо о опима, које иду у круг нашега рада а пре свега о оригиналима.

*

Гласник српскога ученог друштва. Књига 62. Расправе и други чланци. Са две слике у прилогу. У Београду 1885.

Сулапка, жалосна игра у пет чинова, написао Фрања Кајм, превео Благоје Бранчић. — Зборник поворишних дела, свеска 18 — У Новом Саду, трошком књижаре Браће М. Поповића, 1885. — Цена 40 нов.

Исправак. У 28 бр. под чланком „Стрељани“ стоји погрешно „наставиће се.“ Ти су чланци у опште свршени.

У прошлом (29.) броју „Стражилова“ под „Афорисмима“ поткрале су се две штампарске погрешке. На страни 927 у првом реду одозго у место „који мрве на рад у једнакости“ треба да стоји „које мрве на ред у једнакости“ — а у четвртном реду одоздо изостављено је неколико речи. Цела реченица гласи „Ираклит је учио, да ваља журитије угушувати неправду, него ли пожаре, и да се сваки народ треба да бори за правду као за своје градеке опкопе.“